

ARAP ŞAİRLERİNDE LAKAP GELENEĞİ

The Tradition of Pseudonym in Arab Poets

Sait UYLAŞ*

Özet

Edebiyat alanında şairlere lakap verilme nedenleri çok çeşitlidir. Lakap verme işi bazen küçümseme, bazen alaya alma bazen de ister yergi, ister övgü, ister yüceltme, ister aşağılama gibi nedenlerle birçok şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bazı şairlere söyledikleri veya kendileri hakkında söylenen tek bir beyitle, bir kısım şairlere bedensel bir özürleri sebebiyle, bazılarının ahlakî özellikleriyle, bazıları işinden veya mesleğinden dolayı, bazılarının da başından geçen bir olay vb. nedenlerle lakap verilmiştir. Arapların şairleri lakaplandırma konusundaki hassasiyetlerini ve bu konuya verdikleri önemi, sırf bu konuya özgü, şairlerinin buna benzer özellikleriyle tasnif edildiği eserler telif etmelerinden anlamak mümkündür. Aslında sadece şairler değil birçok önde gelen kişilik lakaplar ile bilinmektedir. Bunlar arasında edipler ve devlet adamları olduğu gibi, ister dini alanlarda olsun ister pozitif ilimlerde olsun birçok ilim adamı da yerini almıştır. Çoğu zaman isimler unutulmuş ama lakaplar zihinlerde yerini almıştır. Zira lakap, kişilerin akılda kalmasını sağlama konusunda daha kolay bir yoldur.

Anahtar Kelimeler: Lakap, mahlas, şair, şiir.

Abstract

The reasoning behind poets called with alternative names and titles is varying either intent to humiliate, ridicule, slate; underestimate the poet, or praising, exalting the poet. Pseudonyms given to poets according to single couplet of poems that are written by themselves or written about them and some others are taken their pseudonyms according to their physical weaknesses, moral characteristic, job or profession. Additionally, some others just taken their pseudonyms according to an event that they face it. It seems that Arabians are very sensitive about that, and attach importance to giving poets alternative names because they are publishing books, which sorts out Arab Poets directed towards their pseudonym. Actually, it is not only poets, also prominent figures such as governors, commanders, scholars and scientists in religion or positive sciences are well-known by their alternative names, pseudonym or titles. Even most of the time, their first names forgotten and their alternative names are remained in memories. Yet, alternative names and pseudonym are better way to ensure that they are kept in mind.

Key Words: Pseudonym, appellative, appellation, poem, poetry.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, saituylas@hotmail.com.

GİRİŞ

İnsanların isimlendirilmesi ve lakaplar ile çağrılması belki de insanlığın keşfettiği ve tarih boyunca bırakmadığı en önemli özelliklerindedir. Bu özellik bazı toplumlarda ve özellikle bu toplumların bazı alanlarında daha belirgin olarak dikkatleri çekmektedir.

Arap toplumu da bu bağlamda önemli bir yere sahiptir. Onların eskiden beri lakabı kullandıkları ve özellikle önde gelenlerini lakaplandırarak tanımlayıp isimlerinden çok lakaplarıyla çağırdıkları bilinmektedir. Bu lakaplar bazen onların bazı vasıflarını gösterirken bazen de kendi aralarında bir övünç vesilesi olan önemli bir olguydu. Hatta onlardan bazıları lakapların gökten indirildiğini söylemekte ve bu lakapların kişiyi niteleyen en bariz göstergeler olduğuna inanmaktaydılar. Nitekim İbn Kayyim el-Cevzî isimlerin isimlendirilen üzerinde etkisi olduğunu söylemekte ve bu durumu bir Arap şairinin mısralarıyla aktarmaktadır:

وَقَلَّمَا أَبْصَرْتُ عَيْنَاكَ ذَا لِقَابٍ إِلَّا وَمَعْنَاهُ إِن فَكَّرْتُ فِي لِقَابِهِ

Gözlerin, ne kadar da az gördü lakap alan,

Lakabımı düşündüğünde vasıfları ortaya çıkmayan.¹

Arapların sadece insanları değil, atlara varıncaya kadar birçok varlığı lakaplarla tanımladıklarını görmek mümkündür. Hatta bu durumdan kılıçlara, mızraklara varıncaya kadar birçok savaş aleti de nasibini almış ve çeşitli lakaplarla anılmıştır. Nitekim Hz. Ali'nin atı Düldül veya kılıcı Zülfikâr buna en güzel örnektir.

Araplar arasında övgü ya da yerginin göstergesi sayılması bakımından Arap olan bir kimse, herhangi bir insanda dikkatini çeken bir özellik ya da onda olan bir huy veya yaptığı bir fiili gördüğü zaman, bu şahsa, bu özelliğine ya da huyuna veya bu fiile uygun bir lakap takabilirdi. Herhangi bir insandan da kendisini gücendiren bir hareket gördüğünde de -ister bunda haklı olsun ister haksız olsun- o şahsa kötüleyici ve yerici bir lakap takmada tereddüt etmezdi.

Örnek olarak, Kusay b. Kilâb'a, değişik yerlere ve dağlara dağılmış bulunan Kureyş boylarını toplayıp bir araya getirdiği için, *Mucemmi* lakabını almayı hak etmişti. Bu lakabın anlamını ve Kusay'ın yaptığını düşünürsek, aralarında mevcut olan münasebeti ve bağı çok rahat bir şekilde görebiliriz. Bu durum Huzâfe b. Ğânim b. 'Âmir el-Kureşî'nin beytiyle Arap şairine şöyle yansımıştır:

أَبُوكُمْ قُصَيٌّ كَانَ يُدْعَى مُجَمِّعًا بِهِ جَمَعَ اللَّهُ الْقَبَائِلَ مِنْ فَهْرٍ

¹ İbn Kayyim el-Cevzî (Şemsuddîn Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'î ed-Dımaşkî), *Zâdu'l-Me'âd*, nşr. Şu'ayb el-Arnâvûd-'Abdulkâdir el-Arnâvûd, I-VI, Beyrut 1998, II, 336.

Babanız Kusay, Mucemmi, 'anılyordu (birleştirici) sıfatıyla.

Yüce Allah, Fıhr boylarını onun sayesinde getirdi bir araya.²

Bunun bir başka örneğini, fasih ve belağatlı hitap sahibi olmasıyla bilinen Kuss b. Sâ'ide el-İyâdî'de görmekteyiz. Zira o da *Hatîbu'l-Arab* lakabıyla şöhret bulmuştu. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) de Kuss'un 'Ukâz Panayırında söylediklerini rivayet etmiştir. el-Câhiz bu konuda şöyle demektedir: “*Bu, istek ve ümitlerin, karşısında çaresiz kaldığı bir isnattır. Tevhidi delillendirdiği, ihlasın manasını ortaya çıkardığı ve yeniden dirilmeye imanından ettiği için, Allah Teâla, sadece Kuss b. Sa'ide'yi sözünde başarılı kıldı.*”³

Lakap herhangi bir insana verildiği gibi, kabilenin atalarından birinin yaptığı herhangi bir fiil, kabilenin hepsinin yaptığı bir iş veya bir şairin, överek ya da yererek söylediği bir şiir nedeniyle kabilelere de verilebilir. *Enfu'n-Nake'* Kabilesi gibi. Bu kabile efradından birinin yanında bu lakap söylendiğinde onlar bu ifadeden dolayı öfkelerinden çatlayacak hale gelirlerdi. Bu yüzden bu kabile fertlerinden herhangi birine, “*bu adam kimdir*” diye sorulduğunda, o, “*Benî Kurey' Kabilesi'ndenim*” derdi. Bunun üzerine el-Hutay'a, onlar hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:

قَوْمٌ هُمُ الْأَنْفُ وَالْأَذْنَابُ غَيْرُهُمْ وَمَنْ يَسْوَى بِأَنْفِ النَّاقَةِ الذَّنْبَا

Bir kabile vardır ki, o "Enf'dir (burun). Kuyruk ise diğerleri.

Kim Enfu'n-Nake (devenin burnu) ile kuyruğunu bir tutabilir ki?

el-Hutay'a'nın bu sözü öyle bir hal almıştı ki, bu kabile üyelerinden birine, “*sen hangi kabiledensin*” denildiğinde büyük bir gurur ve sevinçle, “*Enfu'n-Nake Kabilesi'ndenim*” deyip, artık bundan utanacağına bunu bir gurur vesilesi olarak algılamaya başlamıştı.

Tabi burada kullanılan her lakabın bir maksadı olduğu, bir düşünceye matuf olduğu, bir amacı hedeflediği gerçeğini de göz ardı etmememiz gerekiyor. Bu durum bizi Arapların bu isimler ve lakaplardan ne kastettiğini öğrenmeye sürüklemektedir. Araplar, lakabın görünürdeki manasına aldırmadan, onun övgü veya yergi içeren hakiki manasına ve özüne itibar ediyorlardı. Nitekim Ebû Mansûr es-Se'âlibî'nin (öl. 429 h.) *Fıkhü'l-luğa ve Sırru'l-'Arabîyye* adlı eserinde bu durumu açıkça ortaya koymuş ve

² el-Belâzûrî (Ahmed b. Yahyâ b. Câbir), *Kitâbu Cumel min Ensâbi'l-Eşrâf*, nşr, Suheyl Zekkâr-Riyâd Zirîklî, I-XIII, Beyrut 1996, I, 57.

³ el-Câhiz (Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, nşr. 'Abdusselâm Hârûn, I-IV, Beyrut tsz., I, 52.

⁴ Devenin burnu.

⁵ el-Hutay'a, *Dîvânü'l-Hutay'a*, nşr. Mufid Muhammed Kamîha, Beyrut 1993, 45; İbn Reşîk el-Kayrevânî (Ebû 'Alî b. Reşîk el-Kayrevânî), *el-'Umde*, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, I-II, Beyrut 1981, I, 50.

Araplar'ın çocuklarına verdikleri kötü isimler adıyla yazdığı bölümde şu ifadelere yer vermiştir: “Araplar'ın adetlerinden birisi de çocuklarını *hacer (taş), kelb (köpek), nemr (kaplan), zi'b (kurt), esed (aslan) vb. gibi isimler vermektir. Bazıları da çocukları olduğu zaman gördüğü veya duyduğu ve uğurlu olduğuna inandığı isimleri koyarlardı. Şayet taş görürse veya duyarsa onu sertlik, sağlamlık, sabır ve beka olarak yorumlar; eğer köpek görürse bunu koruma, cana yakınlık ve sesin uzağa gitmesi şeklinde algılar; şayet kaplan görürse bunu dayanıklılık, sert huyluluk ve delilik olarak olarak benimser; kurt gördüğünde ise bunu kudret, ululuk, öfke şeklinde tevil ederek çocuklarına isim verirlerdi.”⁶*

Ebû Mansûr'un bu söyledikleri bizim vurguladığımız gerçeklere tamamen uymakta olup, özellikle de onun “*bu isimleri koymak Araplar'ın adetlerindedir*”⁷ sözü, bu alışkanlığın çok yaygın olduğunu göstermektedir.

Şu'ûbiyye'den bazıları İbn Kelbî'ye, Araplar çocuklarına neden kelb (köpek), evs (kurt), esed (aslan) vb. isimlerini, kölelerine ise yusr (kolaylık), sa'd (mutluluk) ve yumn (uğurluluk) adlarını verdiklerini sorarlar. O da, “*çünkü onlar çocuklarına düşmanları için, kölelerine ise kendileri için isim vermişlerdir*” cevabını verir.⁸ Yani çocuklara bu şekilde haşin ve sert hayvanların isimlerinin verilmesinin nedeni düşmanları korkutma amacına matuftur denilebilir.

Yukarıda lakap çeşitleri hakkında söylediklerimiz şeyler genel olup herhangi bir kabileye veya kavme mahsus değildir.

Şairlere gelecek olursak, onlar arasında lakap ile anılmanın çok yaygın bir hal almış olduğunu ve bunun onları oldukça etkileyen, nereye giderlerse gitsinler onlardan ayrılmayan, gerçek adlarının da ötesine geçmiş, onları tanımlayan ve tanınmalarını sağlayan en önemli göstergelerden olduğunu görebiliriz. Yine aşağıda da göreceğimiz gibi onlara verilen lakapların sadece övgü veya yergi amaçlı olmadığını, bunun için başka sebeplerin de etken olduğu açıktır. Kendisine künye ya da lakap takılmamış şair neredeyse yok gibidir. Bu durum şairlerle sınırlı kalmamış, dil ve nahiv önderleri de neredeyse aynı ölçüde lakaplar ile anılmışlardır. Bu da Araplar arasında lakap vermenin ne denli önemli ve ileri bir seviyeye ulaştığını göstermektedir.

Bu durumda lakabın ne olduğu, Arap kültüründe nasıl algılandığı, göstergelerinin ve sebeplerinin neler olduğu vb. açıklığa kavuşturulması gereken sorular karşımıza çıkar.

⁶ es-Se'âlibî ('Abdullâh b. Muhammed b. İsmâ'il Ebû Mansûr), *Fıkhü'l-Ğa ve Sırru'l-'Arabiyye*, nşr. Halid Fehmî-Ramazan 'Abduttevvâb, I-II, Kahire 1998, II, 631-632.

⁷ es-Se'âlibî, II, 631.

⁸ es-Se'âlibî, II, 632.

Lisânu'l-'Arab'da⁹ lakap (لَقَب) kelimesinin *nebez* (نَبِز) anlamında kullanıldığına işaret etmektedir. *Nebez* (نَبِز) bir şeyin isimlendirildiği ismin dışında verilen isim veya bir şeye sonradan takılan kötü ad, *tenâbeze* (تَنَابِز) fiili ise birbirlerine ayıp denecek çirkin lakaplarla çağırarak anlamında kullanılmaktadır¹⁰ *Lakab* (لَقَب) kelimesinin çoğulu *elkâb* (الْقَاب)'dır. Arapların aşağıdaki ifadesi bunu daha iyi açıklar mahiyettedir:

لَقَيْتَهُ بِكَذَا فَتَلَقَّبَ بِهِ “Ona şu lakabı verdim, o da bu lakapla anılır oldu.”¹¹

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de *nebez* (نَبِز) kelimesi kökünden bir fiil ile şu ifadelere yer vermektedir:

وَلَا تَنَابِزُوا بِالْألقَابِ “..Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın”¹²

Yani bir kişiye sadece ve sadece en çok sevdiği isimlerle seslenin.¹³

Bu âyette insanların birbirlerine kötü lakaplar takmamaları konusunda açıkça uyarıldıklarını görmek mümkündür.

Yine *ez-Zeccâc*, önceden Yahudi veya Hristiyan olan bir kişinin İslam'ı kabul ettikten sonra, “*ey Yahudi, ey Hristiyan*” şeklinde çağrılmaması gerektiğini söylemektedir.¹⁴

İbn Manzûr *nebez* (نَبِز) kelimesini anlatırken bu kelimenin daha çok kötüleme amaçlı lakaplandırma için kullanıldığını söylemekte ve *Sa'leb'den naklen*; “*onlar Yahudi ve Hristiyanlar için, ey Yahudi, ey Hristiyan, derlerdi. Allâh onların bu şekilde çağrılmasını men etti*” ifadelerine yer vermektedir.¹⁵

Curcânî, lakabın bir insanın özel adından başka, övgü ya da yergi içeren bir lafızla adlandırıldığı kelime olduğunu ifade etmektedir.¹⁶

el-Munâvî de, *et-Tevkîf 'Ala Muhimmâti't-Te'ârif* adlı kitabında, Curcânî'nin bu tarifini naklettikten sonra Râgıb el- İsfehânî'den naklen; “*lakap, bir insanın ilk adından*

⁹ İbn Manzûr (Ebu'l-Fadl Cemâluddîn b. Muhammed b. Mukrim), *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Beyrut tsz, لقب mad. I, 743.

¹⁰ Mevlut Sarı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1982, 1478.

¹¹ İbn Manzur, لقب mad., I, 743.

¹² 49/Hucurât, II.

¹³ İbn Manzur, لقب mad., I, 743.

¹⁴ İbn Manzur, لقب mad., I, 743.

¹⁵ İbn Manzur, نَبِز mad., V, 413.

¹⁶ el-Curcânî ('Alî b. Muhammed es-Seyyid Şerîf), *Mu'cemu't-Te'ârifât*, nşr., Muhammed Sıddîk el-Minşâvî, Kahire tsz., 162.

*başka bir adla adlandırıldığı bir isimdir. Bu isimde, özel ismin aksine anlam gözetilir*¹⁷ demektir.

Lakap iki çeşittir. İlki onurlandırma amaçlıdır ki, bunlar sultanlar vb. verilen lakaplardır. İkincisi ise, kötüleme (hiciv) amaçlıdır. Yukarıda geçen ayette kastedilen ve kınanan tür de budur. Bazı olumsuzluk anlamları içeren lakaplarda ise kötüleme amacı güdülmeyebilir. Buna örnek olarak bazı imamlara verilen el-A'meş¹⁸, el-Ahfeş¹⁹ gibi lakapları sayabiliriz. Bu ve benzeri kelimelerden kasıt sadece niteleme olup, yerme kastı yoktur.

Lakap hem Zeynu'l-Âbidîn²⁰ gibi övgü hem de yukarıda da kabile adı olarak zikrettiğimiz Enfu'n-Nâke²¹ gibi yergi amaçlı kullanılmasına rağmen yergi için kullanımının daha öne çıktığı görülmektedir. Övgü amacı ise daha çok künye ile karşılık bulur. Aşağıdaki beyit de bu durum hakkında ipucu vermektedir:

أَكْبِيهِ حِينَ أَنْدَبِيهِ لِأَكْرَمِهِ   وَلَا أَلْقُبُهُ وَالسُّوَأَةَ الْقَبِّبِ

Onu onurlandırmak için seslendiğimde, künyesiyle çağırırım.

*Ona lakap takmam. Çünkü kötülüktür lakap.*²²

el-Merzûkî, yukarıdaki beytin şerhinde, arkadaşı ile olan muâşeretini tanımlarken ona hitap edince, en sevdiği isimlerle hitap ettiğini ve bunun da künye olduğunu belirtmiş, ona *nebez* (kötü lakap) veya lakap takmaktan ise uzak durduğunu ifade etmiştir.²³

Arapların Şairlere Lakap Verme Nedenleri

Cahiliye ve Sadru'l-İslâm döneminden beri lakap verme konusunda Arapların ciddi bir mahareti olduğuna göre bu işin nasıl ve ne amaçlarla yapıldığını irdelenmesi konuya açıklık getirecektir. Lakap verme işi bazen küçümseme, bazen alaya alma bazen de ister yergi, ister övgü, ister yüceltme, ister aşağılama kastıyla olsun ilgili ya da ilgisiz ifadelerden oluşmaktaydı.

¹⁷ Muhammed 'Adbdurraûf el-Munâvî, *et-Tevkîf 'alâ Muhimmâti't-Te'ârif*, Dâru'l-Fikr, 1990, 624.

¹⁸ el-A'meş, bulanık, belirsiz gören.

¹⁹ el-Ahfeş, gece görebilen, ama gündüz göremeyen.

²⁰ el-Munâvî (Tâcu'l-'Arifîn b. 'Alî b. Zeyni'l-'Abidîn el-Haddâdî), *et-Tevkîf 'Alâ Muhimmâti't-Te'ârif*, nşr. 'Abdulhâlık Servet, Kahire 1990, 291.

²¹ Enfu'n-Nake Ca'fer b. Kari' b. 'Avfin lakabı olarak da bilinir. Bkz. İbn Dureyd (Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd el-Ezdi), *el-İştikâk*, Göttingen 1854, 156; el-Kayrevânî, I, 50.

²² İbn Kayyim el-Cevzî, II, 344.

²³ el-Merzûkî (Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan), *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse li Ebî Temmâm*, I-IV, Beyrut 2003, III, 805.

Birçok âlim, edip, dilci ve fakih kişilerin de lakaplandırma işinden nasiplerini aldıkları, çoğu zaman isimleriyle değil bu lakaplar ile tanındıkları bilinmektedir. el-Kisâî, el-Câhiz, el-A'meş, el-Ahfeş, Kuşâcim bunlardan bazılarıdır.

Durum böyle olunca şairlerin de bundan mahrum kalması düşünülemezdi. Zira onlar her zaman ve her yerde toplumun hassas ve zarif bir tabakası olarak yerlerini almışlardır. Bu bakımdan birçoğu ince ruhlarını yansıtan veya diğer insanlardan onları ayıran çeşitli lakaplar ile toplumda tanınmışlardır. Bu lakapları bazen şairlerin kendileri seçtiği gibi bazen de başkaları onlara yakıştırmıştır.

Şairlere verilen lakapların oldukça fazla olduğu ve çeşitli nedenlere dayandığı bilinmektedir. Bir kısmı A'sur, Hâdire, Devbel gibi kendileri hakkında söylenen tek bir beyitle lakaplanmışlardır. Diğer bir kısım şairlere söyledikleri şiirlerinde kullandıkları bazı lafızlar yakıştırılmış, onlar da bu lafızları yadırgamayıp benimsemiş ve bu lafızlarla şöhret bulmuş ve lakaplanmışlardır. Bir kısım şairler bedensel kusurları veya özürleri sebebiyle lakaplanmışlardır. A'şâ, Ahvas, A'lem gibi. Bazıları ise ahlakî özellikleriyle lakaplanmışlardır. Eş'as, Etâhiye, Hicr gibi. Bazı lakaplar şairlerin tahkir edildiğine ya da küçümsendiğine işaret eder. İbn 'Âheti'd-Dâr, Hutay'a, İbn Etân bunlardan bazılarıdır. Bazıları ise şairin büyüklüğünü, değerini ortaya koyar. Şeyhu's-Şeref, Dîbâc, Zu'l-Beyâneyn gibi. Şairin işinden veya mesleğinden kaynaklanan lakaplara da rastlamak da mümkündür. er-Rifâ', es-Se'âlibî, el-Hubze Urzî gibi. Bir grup ise şairin başından geçen bir olay veya güzel bir hikâye ile bağlantı kurularak lakaplanmıştır. Zu'l-Hazâir, Su'ru'z-Zî'b, Şehvât gibi.

İlk dönem şairlerinde lakaplandırma, dikkatleri çekme amacına matuf olmakta ve insanı şaşırtan garip lafızların bulunduğu ifadelerden oluşmaktaydı. Bunlar bazen şairin söylediği bir beyit veya onun hakkında söylenen bir beyit; şairin söylediği bir söz veya ona söylenen bir söz; şairin yaptığı bir iş veya onunla alakalı olarak başkalarının yaptığı bir eylemden kaynaklanmaktaydı. Bu gibi durumların birçok yerde olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

Eski Arapların ve İslâm'a boyun eğen diğer milletlerin tarihlerine baktığımızda çok sayıda ve çeşitlilikte lakaplar bulmak mümkündür. Az da olsa herhangi bir lakap almayan ve meşhur oldukları bir künye kullanmayan şairlere de rastlanmaktadır. Bu şairler genellikle gerçek isimleri ile meşhur olmuşlardır. Ama yukarıda da üzerinde durduğumuz gibi şairlerin birçoğunun lakapları isimlerinin önüne geçmiş ve meşhur oldukları bu lakaplar nedeniyle isimleri neredeyse unutulur hale gelmiştir. Bu durum dikkate alındığında Araplar nezdinde özellikle edip, şair ve yönetici gibi toplumda önemli yerlere sahip kişiler açısından lakabın önemi daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Araplarda lakap koyma veya lakap seçme yollarının daha açık ve örneklerle anlaşılabilmesi için aşağıda maddeler halinde örnekleriyle ele almaya çalıştık:

Şairlerin söyledikleri bir şiir veya şiirlerinde kullandıkları bir ifade nedeniyle lakap alan şairler:

Bu tür lakap alma yöntemi Araplarda oldukça yaygındır. A'sur, Berake, Esamm, Mutelemmis gibi. Aşağıdaki örnekler maksadı daha açık olarak ortaya koyacaktır:

A'sur: Asıl adı Munebbih b. Sa 'd b. 'Aylân'dır. Cahiliye dönemi şairi olan A'sur bu lakabı aşağıdaki beytinden dolayı almıştır:

قالت عميرة: ما لرأسك بعدما   نفذ الزمان أتى بلون منكر
أعمير: إن أباك شيب رأسه   كثر الليالي واختلاف الأعصر

'Umeyre dedi: ne oldu başına?

Zaman hoş olmayan renkleri getirerek geçip gittikten sonra.

Ey Umeyre! Saçlarını ağarttı baban.

*Zamanın akışı ve gecelerin birbirini kovalamasıyla.*²⁴

el-Mutelemmis (öl: 580 m.): Asıl adı Cerîr b. 'Abdi'l-Mesîh'tir. Cahiliye dönemi şairi olup Tarafa b. el-'Abd'ın dayısıdır. Kır tasvirine dair bir dizesinde mavi karasinek için kullandığı mütelemmis (ısrarla yiyecek arayan) sıfatı onun için lakap olmuştur.²⁵ Şair bu beytiyle kendisinin de Hicri 525 yılında doğmuş olduğu yer olan Irz (Kurrân) Vadisi'nden²⁶ bahsetmekte ve Yemâme halkını alaya almaktadır:

وذاك أو أن العرض²⁷ حَيَّ (جن) دُبَابُه   زنايبيره والأزرق المـتلمس

Bu Irz vadisidir, oranın bol olur hem sivrisineği,

*Hem eşek arısı hem de orada burada durmadan yiyecek arayan karasineği.*²⁸

²⁴ el-Cumahî (Muhammed b. Sellâm), *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ*, Beyrut 2001, 36; el-Marzubânî (Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'Imrân), *Mu'cemu's-Şu'arâ*, Beyrut 1982, 466; el-Bağdâdî ('Abdulkâdir b. 'Umer), *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-'Arab*, I-XIII, nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1996, VII, 280.

²⁵ Bekir Topaloğlu, el-Mütelemmis, *DİA*, XXXII, 190-191, İstanbul 2006.

²⁶ Topaloğlu, 190.

²⁷ Yemâme'de bir vadinin adı. Kurrân Vadisi olarak da bilinir. el-Mutelemmis'in bu vadinin bir köyünde dünyaya geldiği rivayet edilir. Bkz. Topaloğlu, 190.

²⁸ el-Mutelemmis, *Dîvânü'l-Mutelemmis*, nşr. Hasan Kâmil es-Sîrâfî, Kahire 1970, 7; İbn Kuteybe (Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî), *eş- Şîr ve's-Şu'arâ ev*

Haklarında söylenmiş olan bir şiiirden dolayı lakap alan şairler:

eş-Şuvey'îr, Mulâ'ibu'l-Esinne gibi.

eş-Şuvey'îr: Asıl adı Muhammed b. Humrân b. Ebî Humrân el-Hâris b. Mu'âviye b. el-Hâris b. Mâlik b. 'Avf b. Sa'd b. 'Avf b. Harîm el-Cu'fî'dir. Cahiliye dönemi şairlerinden olup el-Cu'fî'nin kardeşinin oğludur. İmru'u'l-Kays b. Hacer'in eş-Şuvey'îr'den kendisine bir at satmasını istemesi ve onun buna böbürlenmesi üzerine onu kastederek ve "arpacık" anlamına gelen eş-Şuvey'îr hitabıyla onu küçümseyerek söylediği şu şiiirden dolayı bu lakabı almıştır:

أَبْلَغَا عَنِّي الشَّوَيْعِرَ أَنِّي عَمْدُ عَيْنِ قَلْدَتِهِنَّ حَرِيمَا

Benden eş-Şuvey'îr'e ulaştırım, benim

*Onlara dedeleri Harîm gibi ihsanda bulunduğumu.*²⁹

Mulâ'ibu'l-Esinne (öl. 631 m.): Asıl adı 'Amir b. Mâlik el-'Amirî'dir. Cahiliye dönemi Arap binicilerinden biridir Lebîd b. Rabî 'a'nın amcasıdır. Evs b. Hacer'in onun hakkında söylediği şu beytinden dolayı Mulâ'ibu'l-Esinne lakabını almıştır:

وَلَاعَبَ اطْرَافَ الْأَسِنَّةِ عَامِرٌ فَرَاخَ لَهُ حَظَّ الْكَتَيْبَةِ اجْمَعُ

'Amir ganimetin dörtte birini aldı,

*Bütün birliğin payı onda toplandı.*³⁰

Mahmûd b. 'Umer ez-Zemahşerî bir örneğinde bu lakabı aldı çünkü Dırara b. 'Umer ile güreş yaptı ve defalarca onu yendi. Ve ona; "*sen kimsin ey genç, sanki sen Mulâ'ibu'l-Esinne'sin*"³¹ dedi. Bu yüzden bu lakap onun üzerinde kaldı.³²

Yaptıkları bir işten dolayı lakap alan şairler:

Teebbeta Şerren, el-Hutay'a, el-Fendu'z-Zemân gibi.

Tabakātu's-Şu'arâ, nşr. Mufid Kumeyha-Muhammed Emîn ed-Dennâvî, Beyrut 2009, 92; İbn Manzûr, VI, لمس mad., 209-210.

²⁹ İmru'u'l-Kays, *Dîvânü İmri'i'l-Kays*, Mısır, 1984, 476; Beşşâr Bekûr, *Elkâb'ş-Şu'arâ*, Beyrut 1999, 52.

³⁰ İbn Kuteybe, 277, el-Bağdâdî, II, 250.

³¹ Ganimetin dörtte birini almayı hak eden kişiye verilen lakaptır. Bkz. Beşşâr Bekkûr, 75.

³² ez-Zemahşerî (Ebu'l-Kasım Carullah Kasım b. 'Umer), *el-Mustaksî fî Emsâli'l-'Arab*, I-II, nşr. Muhammed 'Abdu'l-Mu'îd Hân, Dakkan-Hindistan 1962, I, 270,

Teebbeta Şerran (öl. 540 m.): Asıl adı Ebû Zubeyr b. Câbir b. Sufyân el-Fehmî'dir. Cahiliye dönemi su'lûk (yağmacı) şairlerden olup onların hızlı koşanları arasındadır. Bir ceylanı kovaladığında ona yetişirdi. Bu lakabı almasının nedeni onun bir gün kılıcını koltuk altına koyduğu bir şekilde çıktığı rivayeti vardır. Annesine onun nerede olduğu sorulduğunda; “*şerri koltuğuna aldı ve çıktı*” diye cevap verir. Onun bir yılanı para kesesi içine koyup getirdiği ve annesinin önüne attığı da söylenir. Bunun üzerine annesi korkar ve “*şerri koltukladı, şerri koltukladı*”, diye bağırır.³³ Yine onun bir şiirinde şöyle dediği rivayet edilir:

تَأْبَطُ شَرًّا ثُمَّ رَاحَ أَوْ اغْتَدَى   يَطَالِعُ غُنْمًا أَوْ يَسِيفُ إِلَى دَحَلِ

Şerri koltukladı sonra yürüdü ve yola koyuldu erkenden,

Ganimetleri arayarak veya kan davası güderek.³⁴

أَلَا هَلْ آتَى الْحَسَنَاءَ أَنْ حَلِيَّهَا   تَأْبَطُ شَرًّا وَكُنْتَيْتُ ابْنًا وَهَبِ؟
فَهَيْبُهُ تَسْمَى اسْمِي وَسَمَانِي اسْمَهُ   فَأَيْنَ لَهُ صَبْرِي عَلَى مُعْظَمِ الْخَطْبِ!؟

Acaba el-Hasnâ'ya (o güzele) ulaşmış mı? Kocasının,

Teebbeta Şerran olduğu ve benim ise Ebû Vehb künyesini aldığı haberi

Farzet ki o benim adımı aldı ve kendi ismini verdi bana,

Artık ben bu büyük talihsizlikten dolayı nasıl sabrederim ona?³⁵

el-Hutay'a (öl. 59 h.): Asıl adı Ebu Muleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-'Absî olan muhadram şair el-Hutay'a hem cahiliye hem de İslâm'ın ilk döneminde yaşamıştır. Hicride aşırıya kaçan bir şairdi olup dilinden anne ve babası da olmak üzere hiç kimse kurtulamamış, hatta kendisini bile yermiştir.³⁶

ارِ لِي وَجْهًا شَوَّهَ اللَّهُ خَلْقَهُ   فَفُجِّحَ مِنْ وَجْهِهِ وَقُفِّحَ حَامِلُهُ

Bir yüzüm var benim, çirkin yaratmış onu Allah.

Çirkinleştirildi... Hem yüz, hem de o yüzün sahibi!³⁷

³³ Sâmî Mekki el-'Ânî, *Mu'cemu Elkâbi'ş-Şu'arâ*, Birleşik Arap Emirlikleri 1982, 45.

³⁴ Teebbeta Şerran, *Dîvânü Teebbeta Şerran ve Ahbâruhu*, nşr. 'Alî Zulfikâr Şâkir, Beyrut 1984, 267, 290.

³⁵ Teebbeta Şerran, 64.

³⁶ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, 275.

³⁷ el-Hutay'a, 172; İbn Kuteybe, 187.

Ona Hutay'a lakabının verilış nedenine baktığımızda Őu rivayetle karşılaşımız. Bir gün insanlarla oturuyorken ondan bir ses çıkar. Onlar da ne olduğunu Şaire sorunca el-Hutay'a; "o Şey Hutay'a'dır" diye karşılık verir. Ona böyle denmesinin nedeni kısa boylu ve çirkin suratlı olmasıdır da denilmiştir. Şairin kendini hicvederken de bu lakabını kullandığını görmekteyiz:

لا احدٌ أألم من حُطَيَّةُ هجا بنيه وهجا المريئة

من لؤمه مات على الفريئة

Yoktur Hutay'a'dan daha alçak biri,

Hem z çocuklarını hem de insanları hicveden.

İftirasından dolayı ölmüştür, alçaklığı yüzünden.³⁸

Hutay'a, ez-Zibirkn b. Bedr'i çok hicvetmiştir, bu hicviyelerden birisi de Şöyledir:

دع المكارم لا ترحل لبغيتها واقعد فإتاك الطاعم الكاسي

Sen iyilikleri bir tarafa bırak, onları istemek için yola ıkma.

Otur oturduėun yerde, sen yiyip giyinmekten (başka ne bilirsin).³⁹

Zibirkn da onu Hz. Ömer'e Őikyet etti. Hz. Ömer de onu Medine'deki bir hapishaneye kapattı. Hutay'a da Şiir söyleyerek ondan kendisine merhamet etmesini istedi. Bunun zerine Hz. Ömer de onu hapisten çıkardı ve hicivden vazgeçmesini istedi:

ماذا تقول لأفراخ بذي مرخ زغب الحواصل لا ماء ولا شجر
ألقىت كاسبهم في قعر مظلمة فاعفر، عليك سلام الله يا عمر

Ne diyeceksin, Zu Merah'daki⁴⁰, yavrularıma

Daha tüyleri yeni bitmiř a, açıkta.

Onları geindireni karanlık bir kuyuya attın.

Affet beni ya mer! Selamı üzerinde olsun Allah'ın.⁴¹

³⁸ el-Hutay'a, 186.

³⁹ el-Hutay'a, 119; İbn Kuteybe, 189; el-Cumahı, 51; Hannâ el-Fâhûrî, 277.

⁴⁰ Fedek ve Tureyře arasında bir vadi.

⁴¹ el-Hutay'a, 107-108; İbn Kuteybe, 190.

Bir sıfatla ya da bedenindeki bir hastalık yüzünden kendisine lakap alan şairler:

el-A'şa, el-Ehvas veya yüzündeki aşırı kırmızılıktan dolayı el-Ukayşir gibi ya da yüz güzelliği sebebiyle Vaddâhu'l-Yemen gibi ya da herhangi bir şeye benzemesinden dolayı el-Ferzadak gibi.

el-A'şâ (öl. 7 h.): A'şa Kays adıyla bilinen Ebû Basîr Meymûn b. Kays b. Cendel'dir. Cahiliye dönemi ilk tabaka şairlerinden olup muallaka sahibidir. el-Bağdâdî şöyle demiştir: Krallara özellikle de İran krallarına sık sık gittiği için şiirinde Farsça kelimeler çokça yer almıştır. Uzun bir hayat yaşamış, İslâmiyet'e yetişmiş fakat Müslüman olmamıştır. A'şa lakabını almasının nedeni gözlerinin zayıf görmesi olup hayatının sonlarında kör olmuştur.⁴² Göz kusuru olan birçok şaire bu lakap verilmiştir, A'şa Benî Tağlib olarak bilinen Rebi'a b. Necvân da bunlardan biridir. Bu lakabı da aşağıdaki beyitte geçmektedir:

أصبحت اعشى كبيراً قد تخوّنتني ريب الزمان وقدماً كان ريباً

Yaşlandım, gözlerim iyi göremez oldu, bana ihanet etti

*Feleğin getirdikleri, ben de oldum yaşlı bir şüpheci.*⁴³

el-Ahvas (öl. 105 h.): Ebû 'Asım 'Abdullah b. Muhammed el-Ensârî, Emeviler dönemi hiciv şairidir. el-Ahvas lakabı verilmesinin nedeni gözlerindeki darlıktır.⁴⁴

el-Ferzadak (öl. 114 h.): Hemmâm b. Galib b. Sa'sa'a et-Temîmî, Emeviler döneminin ünlü şairlerinden birisidir. Asık suratlı olduğu için el-Ferzadak lakabı verilmiştir. Sanki yüzü *ferzadaka* veya *ferzadak* (ekmek kııntısı veya kadının içtiği çok az kalan su) bazı Medine sakinleri onu küçük görerek "*vallahi biz Ferzadak'ı sadece kadının içtiği ve tükürdüğü tiritten başka bir şey olarak bilmiyoruz*" dediler. O da "*beni kadınlarınızın karında kılan Allah'a hamdolsun*" dedi.⁴⁵

Cerîr, el-Ferzadak'ı şöyle hicvetmiştir:

ألا إنَّما كان الفرزدقُ تُغلباً ضَعَا وَهُوَ فِي أَشْدَاقِ لَيْثٍ ضَبَّارِمِ

İyi biliniz ki, el-Ferzadak bir tilkidir sadece,

⁴² Şerhu Dîvânî'l-A'şâ, Mukaddime 5.

⁴³ Sâmi Mekkî el-Ânî, 25.

⁴⁴ Sâmi Mekkî el-Ânî, 15; Muhsin Ebu'l-Kâsimî, Yahyâ 'Ubeyd Sâlih, İbrâhîm Hudâyâr, "Mukârene Turukî İhtiyârî Elkâbî's-Şu'arâ'il-'Arab ve'l-Furs", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Tahran 2006/1427, sa. 13, 1-17, s. 8.

⁴⁵ İbn Kuteybe, 291; en-Nişâbî el-İrbilî, *Kitâbu'l-Muzâkere fi Elkâbî's-Şu'arâ*, nşr. Şâkir 'Aşûr, 1988, 20-21.

*Bağırın yırtıcı aslanların çeneleri içinde.*⁴⁶

Belli bir meslekle veya atalarının yaptığı bir iş nedeniyle meşhur olan şairler:

Bu şairler ünlü oldukları işe nispetle bu lakapları almışlardır. Kuşâcim Ebu'l-Feth Muhammed b. el-Huseyin (öl. 360 h.), İbnu'z-Zeyyât Muhammed b. Abdulmelik (öl. 233 h.) ve İbnu'l-Hayyât Ahmed b. Muhammed (öl. 517 h.) gibi.

Kuşâcim (öl. 360 h.): Asıl ismi Ebu'l-Feth Muhammed b. el-Huseyin b. es-Sindî olup bizzat kendisi bu adı seçmiştir. Çünkü bu isim iyi yaptığı dört mesleğin ilk harflerini kapsamaktadır: Kaf harfi Katib'in (yazar), Şîn harfi Şair'in, Elif harfi Edîb'in, Cîm harfi Cemîl'in (güzel) Mîm ise Müneccim'in (astrolog) ilk harfleridir.⁴⁷

Sonradan elde ettikleri sıfatlardan birisiyle lakaplandırılmış olan şairler:

el-Mütenebbî ve en-Nâbiğe gibi.

el-Mütenebbî (öl. 354 h.): Ebu't-Tayyib Ahmed b. el-Huseyin b. el-Hasan el-Cu'fî el-Kûfî Abbasî dönemi şairlerindendir. Kendisine bu lakabın verilmiş sebebi Semâva çölünde peygamberlik iddiasında bulunması⁴⁸ ya da zekâsı ve hazır cevaplı olması veya "*ben şîrle peygamberlik iddia eden ilk kişiyim*"⁴⁹ sözünden, bilakis bu lakabın verilmiş sebebi şu şîridir denmiştir:

مَا مُقَامِي بِأَرْضِ نَخْلَةَ الْإِ
كُمُقَامِ الْمَسِيحِ بَيْنَ الْيَهُودِ
أَنَا فِي أُمَّةٍ تَدَارَكُهَا اللَّ
هُ غَرِيبٌ كَصَالِحٍ فِي ثَمُودِ

İkametim ancak, hurma diyarında

*İkameti gibidir (Hz.) Mesih'in, Yahudiler arasında.*⁵⁰

Ben garibim Allah'ın yaşattığı bir millet içinde

*Garip olduğu gibi, (Hz.) Salih'in Semud kavminde.*⁵¹

Ebu'l-Kasım el-Muzaffer b. 'Ali et-Tabasî, ona şöyle mersiye yazmıştır:

مَا رَأَى النَّاسُ ثَانِيَّ الْمُتَنَبِّئِي
أَيُّ ثَانٍ يَرَى لِبَكْرٍ الزَّمَانِ
هُوَ فِي شَعْرِهِ نَبِيٌّ وَلَكِنْ
ظَهَرَتْ مُعْجَزَاتُهُ فِي الْمَعَانِي

⁴⁶ Cerîr, *Dîvânu Cerîr*, Beyrut 1986, 458; Hannâ el-Fâhûrî, 495.

⁴⁷ Sâmi Mekkî el-'Ânî, 184.

⁴⁸ el-Mutenebbî, *Dîvânu'l-Mutenebbî*, Beyrut 1983, 5; el-Bağdâdî, II, 347.

⁴⁹ Sâmi Mekkî el-'Ânî, 197.

⁵⁰ el-Mutenebbî, 20.

⁵¹ el-Mutenebbî, 22; Sâmi Mekkî el-'Ânî, 197.

İnsanlar görmedi el-Mütenebbî'nin ikincisini

Bu erken zamanda onun hangi ikincisi görülecek?

O şiirinde peygamberdir ama

Çıktı asıl mucizeleri manalarda ortaya.⁵²

en-Nâbiğa ez-Zubyânî (öl. 605 m.): Ebû Umâme Ziyâd b. Mu'âviye Cahiliyede yaşamış bir şair olup, bu lakabın verilme hususu ihtilafıdır. Bazıları yaşı ilerleyip kavminin efendisi olunca şiirde dâhi olup onları şaşırttığı için bu lakabı aldığını, diğer bir grup ise bu lakabı aşağıda yer alan beytinden dolayı aldığını inanmaktadır:

وَحَلَّتْ فِي بَنِي الْقَيْنِ بْنِ جَسْرٍ   فَقَدْ نَبَغَتْ لَنَا مِنْهُمْ شَوْوُنُ

(Su'âd) ikamet etti el-Kayn b. Cesr Oğulları'nın yanında.

Onlar yüzünden yaşlar aktı bizim göz pınarlarımızda.⁵³

Başka şairlerin, ravilerin ve emirlerin verdikleri lakaplar sayesinde tamman şairler:

Dûbel (Ahtal) ve Ebû Nuvâs gibi.

Ebû Nuvâs (öl. 198 h.): Ebû 'Ali el-Hasan b. Hânî b. Abdilevvel el-Hakemî Abbasîler dönemi şairlerindendir. Bu lakabın verilme sebebi saçından yaptığı başından aşağıya doğru sarkan püskülüdür. Yemenlilerden Halef el-Ahmer'in ona karşı bir dostluk bağı vardı ve insanlar içinde Ebû Nuvâs'a karşı en çok ilgi duyanlar arasındaydı. Bir gün Ebû Nuvâs'a, "sen Yemenlisin, el-Ezvâ adlı krallarından birisinin ismini alman gerekir" dedi. O da Za Nuvâs'ı seçti. Halef de ona baş kısmını hazfedip yerine Ebû ifadesini koyarak Ebû Nuvâs lakabını verdi. O da bu lakapla meşhur oldu.⁵⁴

el-Ahtal (öl. 90 h.): Asıl adı Ğiyâs b. Ğavs b. es-Salt et-Tağlibî olup Emevîler dönemi şairidir. Ağzının bozuk, dilinin de keskin olması yüzünden bu lakabı almıştır.⁵⁵ Konuşmada "hatal" olması kötü, saçma, zırva ve boş sözler olması demektir. Bazıları da bu lakabın verilme sebebinin uzun kulaklara sahip olmasına bağlamıştır.⁵⁶ Burada bizi ilgilendiren husus "devbel" denilen öteki lakabı olup bunun manası eşek ve domuz yavrusudur. Ona bu lakabı takan kişi de Cerîr olup onu şöyle hicvetmiştir:

⁵² İbn Hallikân (Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân), *Vafeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, nşr. İhsân 'Abbâs I-VIII, , Beyrut tsz. I, 124.

⁵³ en-Nâbiğa ez-Zubyânî, *Dîvânü'n-Nâbiğa ez-Zubyânî*, nşr. 'Abbâs 'Abdussettâr, Beyrut 1996, 72; İbn Kuteybe, 79.

⁵⁴ el-Bağdâdî, I, 347.

⁵⁵ Hannâ el-Fâhûrî, 465.

⁵⁶ Muhsin Ebu'l-Kâsimî vd., 9.

بَكى دُوبِلْ، لا يَرْقَأُ اللهُ دَمْعَهُ   أَلَا إِنَّمَا يَبْكِي مِنَ الدَّلِّ دُوبِلْ

Devbel ağladı, Allah onun gözyaşını dindirmesin!

Şunu iyi biliniz, Devbel ancak zilletten ağlar.⁵⁷

İsimleri veya lakapları sevgililerinin adlarıyla birlikte kullanılan şairler:

Cemîlu Buseyne ve Mecnûnu Leylâ gibi.

Cemîlu Buseyne (öl. 82 h.): Cemîl b. Abdillâh b. Mu‘ammer el-‘Uzrî Emevîler dönemi şairidir. Buseyne’nin güzelliği Cemîl’in gençliğinden itibaren aklını çelmiş ve ona büyük bir sevgiyle bağlanmıştır. Aşkları o kadar yayılmıştır ki insanlar ona Cemîlu Buseyne (Buseyne’nin Cemîl’i) adını vermiştir.

Cemîl birçok kasidesinde onu zikredip gazel söylemiştir. Aşağıdaki beyit Cemîl’in ona duyduğu sevgiyi, beğeniyi ve vefasını göstermektedir:

فَلَوْ أَرْسَلْتُ يَوْمًا، بَنِيَّةً تَبْتَغِي   يَمِينِي وَإِنْ عَزَّتْ عَلَيَّ يَمِينِي
لَأُعْطِيَهُمَا مَا جَاءَ يَبْتَغِي رَسُولَهَا   وَقَلَّتْ لَهَا بَعْدَ الْيَمِينِ سَأَلِي

Şayet Buseyne bir gün elçi gönderir

Ve isterse benden yemin etmemi ve dikkate alırsa yeminimi,

Gelen elçisinin istediğini verir,

Daha sonra benden dile dilediğini derdim.⁵⁸

بَنِيَّةٌ قَالَتْ: يَا جَمِيلُ، ارْبُتِّي   فَقُلْتُ كَلَّا يَا بُتَيْنُ، مُرِيبُ

Ey Cemîl, beni şaşkına çevirdin! Dedi Buseyne,

Ey Buseyne, ikimiz de şaşkınz! Dedim ben de.⁵⁹

يَقُولُونَ: جَاهِدْ يَا جَمِيلُ بَغْزَوَةَ   وَآيَّ جِهَادٍ غَيْرَ هُنَّ أَرِيدْنَ!

Diyorlar ki, cihat et Ey Cemil çıkıp gazaya.

Ben de (diyorum ki) hangi cihadı isterim sevgililerimden başka!⁶⁰

⁵⁷ Cerîr, 366; Beşşâr Bekûr, 43

⁵⁸ Cemîl b. Ma‘mer, *Dîvânü Cemîl Buseyne*, Beyrut 1982, 44.

⁵⁹ Cemîl b. Ma‘mer, 98.

Mecnûnu Leylâ (öl. 68 h.): Asıl ismi Kays b. Mulavvah b. Muzâhim el-‘Âmirî’dir. Necidli, kara sevdaya tutulmuş bir gazel şairidir. Mecnun deli değildi, bilakis kendisiyle beraber büyüdüğü ve daha sonra büyüdüğünde babasının ondan alıkoyduğu Leylâ b. Sa’d’a olan aşırı sevgisinden dolayı bu lakabı almıştı. Mecnun lakabını almasının sebebi hakkında başka rivayetler de vardır. İbn Kuteybe, onun Leylâ’ya olan aşkıdan dolayı delirdiğine ve Mecnûn adının verildiğine inanmaktadır.⁶¹

Bazıları da şu şiiirinden dolayı bu adı aldığını söylemektedir:

مَا بَالُ قَلْبِكَ يَا مَجْنُونٌ قَدْ هَلَعَا   فِي حُبِّ مَنْ لَا تَرَى فِي وَصْلِهَا طَمَعَا

Kalbine ne oldu da ey Mecnûn? Korktu,

*Aşık olmaktan kavuşma ümidi olmayan birine.*⁶²

Bu husus el-Medâinî’ye sorulduğunda, “o deli değildi” demiştir ve bunu şu dizelerinde de görebilmemiz mümkündür:

وَأِنِّي لَمَجْنُونٌ بِلَيْلِي مَوْكَلٌ   وَلَسْتُ عَزُوفًا عَنِ هَوَاهَا وَلَا جَلْدَا
إِذَا ذُكِرَتْ لَيْلِي بِكَيْتِ صَبَابَةٍ   لِتَذْكَارِهَا حَتَّى يَبْلُغَ الْبُكَاءَ الْخَدَا

Ben, Leylâ yüzünden delirdim, kendimi ona teslim ettim.

Ne aşkımdan vazgeçebilirim, ne de tahammül edebilirim!

Bir çocuk gibi ağlarım Leylâ anıldığında,

*Hatırasına... Yanakları sırsıklam edinceye kadar ağlama.*⁶³

Söylediği şu beyit nedeniyle bu lakapla ünlenmiş olduğu da söylenmiştir:

يَقُولُ أَنْاسٌ عَلَّ مَجْنُونَ عَامِرٍ   يَرُومُ سُلُوءًا قَلْبْتُ أَنْتِي لِمَا بِيَا
بِيَّ الْيَأْسُ أَوْ دَاءُ الْهَيْبَامِ أَصَابَنِي   فَيَاكَ عَنِّي لَا يَكُنْ بِكَ مَا بِيَا

İnsanlar (Kays için) ‘Âmir oğullarının delisi oldu diyorlar.

Rahatlık istiyor... Bense dedim ki bana gelsin,

⁶⁰ Cemil b. Ma’mer, 17.

⁶¹ İbn Kuteybe, 563.

⁶² Kays b. Mulavvah, *Dîvânü Kays b. Mulavvah-Mecnûnu Leylâ*, nşr. Yusrî ‘Abdulğınâ, Beyrut 1999, 38.

⁶³ el-İsfehânî (Ebu’l-Ferec ‘Alî b. el-Huseyn), *Kitâbu’l-Eğâni*, I-XXV, nşr. İhsân ‘Abbâs, İbrâhîm es-Se‘âfîn, Bekr ‘Abbâs, Beyrut 2008, , II, 26.

Bana bulaşan ümitsizlik veya kara sevda

*Uzak dur benden! Bulaşmasın bana bulaşan sana da.*⁶⁴

Lakapları doğum yerleri ya da ikamet ettikleri mekânlarla bağlantılı olan şairler:

Leylâ el-Ahyeliyye, İbn Zureyk el-Bağdâdî, İbnu'l-Emîr es-San'ânî ve et-Tihâmî gibi.

Leylâ el-Ahyeliyye (öl. 75 h.): Leylâ Binti Abdillâh b. Ka'b b. Rihâl olup Benî Ahyel kabilesindedir. Aşağıdaki şiirinden dolayı bu lakabı aldığı da söylenmiştir:

نحن الأخیل ما یزال غلامنا حتى یدبّ علی العصا مذکوراً

Biz Ahyel kabilesindeniz, bizim uşağımız bile,

*Dillerden düşmez, gelene kadar bastonla gezecek hale.*⁶⁵

Tam adlarını ya da kısa adlarını şiirlerinde kullanan şairler:

Cerîr ve 'Antere gibi.

Cerîr (öl. 114 h.): Ebû Harze Cerîr b. 'Atiyye b. Huzeyfe et-Temîmî Emevîler dönemi şairidir. el-Ferazdak ile aralarındaki düşmanlık şiddetlenince Yemâme'yi bırakıp Basra'ya gitti. Çünkü burayı terk etmeden arzuladığı mal ve şöhreti elde edemeyeceğini biliyordu.⁶⁶ Şairimiz adını şiirinde bir lakap gibi kullanmış olup insanlar arasında da bu isimle tanınmaktaydı:

وقائبة والدمع یحدر كحلها: أبعد جریر تکرّمون الموالیا؟

Diyor ki bir bayan, akarken gözyaşı sürmelerinden:

*İkram mı ediyorsunuz dostlara siz, sonra Cerîr'den?*⁶⁷

قد كان حقك ان تقول لبارق: یا آل بارق فیم سب جریر

Senin üzerine düşen Bârik'e şunu söylemekti:

*Cerîr'e neden sövüldü? Ey Bârik ailesi!*⁶⁸

⁶⁴ Kays b. Mulawah, 125.

⁶⁵ Leylâ el-Ahyeliyye, *Dîvânu Leylâ el-Ahyeliyye*, nşr. Vâdih as-Samed, Beyrut 2003, 39; el-Marzubânî, 343.

⁶⁶ Hannâ el-Fâhûrî, 490.

⁶⁷ Cerîr, 501.

أبو منزل الاضيافِ يَعْتَشُونَ نَارَهُ وَيَعْرِفُ حَقَّ النَّازِلِينَ جَرِيرُ

Sararken onlar ateşin etrafını, Konukevinin babası

Cerîr ancak bilir, misafirlerin hakkını.⁶⁹

'Antere (öl. 615 m.): 'Antere b. Şeddâd b. 'Amr el-'Absî Cahiliye dönemi şairidir. Babası 'Abs kabilesi eşrafından, annesi ise babasının baskında esir aldığı Zebîbe isimli Habeşli zenci bir kadındır. Şair adını şiirinde övünerek kullanmıştır. Bu isim, sahibinin süvariliği ve şiirindeki övünmesi ile meşhur olmuştur:

يَدْعُونَ عَنَتَرَ وَالرَّمَاخَ كَأَنَّهُمَا أَشْطَانُ يُنْزِرُ فِي لَبَانِ الْأَدْهَمِ

'Antere'yi çağırıyorlar, (uçuşurken havada) mızraklar sanki

Lebân-ı Edhem'de kuyuya sarkıtılan ipler gibi.⁷⁰

وَلَقَدْ شَفَى نَفْسِي وَأَبْرَأَ سَفَمَهَا قِيلَ الْفَوَارِسِ وَبِكَ عَنَتَرَ قَدَّمَ

İyileştirdi ruhumu ve hastalığımı giderdi,

İşte bu gelen 'Antere, süvarilerin reisi'⁷¹

سَلِ الْمَشْرِفِيَّ الْهِنْدَوَانِيَّ فِي يَدِي يُخَبِّرُكَ عَنِّي أَنَا عَنَتَرَ

Meşrefî'ye sor elimdeki Hind kılıcını,

Söylesin sana kim olduğunu Antere'nin.⁷²

Yukarıdaki tasnif ve örneklerde görüldüğü gibi şairlere lakap verilme nedenleri çok çeşitlidir. Fakat burada üzerinde durulması gereken en önemli husus bu şairlerin lakap alış nedenlerinden öte bu adları benimsemeleri ve kendi özel adlarına rağmen bu lakaplar ile daha meşhur olmalarıdır. Bu yönleriyle şairler günümüzde kendi adları dışında başka adlar veya mahlaslar kullanarak dikkat çekmeye çalışan sanatçı veya edipleri andırmaktadırlar. Ancak şairlerin lakap almaları genellikle farklı nedenlere dayanmaktadır. Lakaplar aynı zamanda onların kişiliklerini de yansıtır. Lakapları duyulduğunda kişiliklerinin naif mi, katı mı olduğu, bu şairin hiciv konusunda mı, medih konusunda mı veya tabiat vb. tasvirler konusunda mı yoksa aşk ve gazel

⁶⁸ Cerîr, 233.

⁶⁹ Cerîr, 203.

⁷⁰ el-Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Divâni 'Antara*, Beyrut 1992, 182.

⁷¹ el-Hatîb et-Tebrîzî, 184.

⁷² el-Hatîb et-Tebrîzî, 80.

konusunda mı tebarüz ettiği büyük ölçüde anlaşılabilir olmuştur. Bu vesile ile lakabın şairler arasındaki önemini veya şairi tanıma konusundaki önemini kavrayabiliriz. Bu da hiç şüphesiz onların şiirlerini anlama konusunda okuyucuya yardımcı olacaktır. Bu önemine binaen aşağıda bir kısma yer verdiğimiz edipler tarafından şairlerin lakaplarını ele alan birçok eser kaleme alınmıştır. Hatta bunların bir kısmı oldukça hacimli eserlerdir.

Lakap Konusunda Telif Edilen Eserler

Âlimler ve araştırmacılar lakapların önemini görüp de buna özen vermenin gerekli olduğunu anladıkları zaman ya genelleme veya tahsis yoluyla kitap yazmaya başladılar ve bu konuda ikiye bölündüler:

1- Belli konulardaki lakaplara dair eser yazanlar. Bunları dört gruba ayırmamız mümkündür:

a- Sahabe lakapları: Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Ceyyânî el-Endelusî'nin (öl. 498 h.) *el-Elkâbî* ve Ahmed el-Ceda'nın *Elkâbu's-Sahâbe* adlı eserleri gibi.

b- Muhdes olanlara verilen lakaplar. el-Hâfız b. Hacer el-'Askalânî'nin (öl. 852 h.) *Nuzhetu'l-Elbâb fi'l-Elkâbî* olup bu konuda yazılan en mükemmel eserdir, yine Celâleddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911 h.) *Keşfu'n-Nikâb 'ani'l-Elkâb* adlı kitabı vd. gibi.

c- Büyük dilci ve nahivcilere verilen lakaplar: es-Suyûtî (öl. 931 h.) *el-Muzhir fi 'Ulûmi'l-Luga* adlı eserinde buna dair bir fasıl yazarak bu şairlere yer vermekte ve onları adlandırmaktadır.⁷³

d- Şairlere verilen lakapları ele alan eserler: Belki de bu dört bölümün en yaygın ve geniş olanı budur. Bu konuda telif edilen kitaplar bir hayli fazla olduğundan bu lakapları tespit edebilmek oldukça zordur.⁷⁴ Tespit edebildiklerimizden bazıları aşağıda sıralamaya çalıştık.

Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (öl. 146 h.): *Elkâbu's-Şu'arâ'*, veya Yâkût el-Hamevî tarafından adlandırılışı ile *Kitâbu men Kâle Beyten mine's-Şî'r fe Nusibe İleyh* adlı eseri.⁷⁵

Ebu'l-Hasan 'Alî b. Muhammed b. 'Abdillâh el-Medâinî (öl. 225 h.): *Kitâbu men Kâle Şî'ren ve Summiye bih*.⁷⁶

⁷³ es-Suyûtî (Celâleddîn 'Abdurrahmân), *el-Muzhir fi 'Ulûmi'l-Luga*, I-II, Beyrut 1986, II, 430.

⁷⁴ Bu tasnif için bkz. Beşşâr Bekûr, 28-29.

⁷⁵ Yâkût el-Hamevî (Şihâbuddîn Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî), *Mu'cemu'l-Udebâ'*, nşr. İhsân 'Abbâs, I-VII, Beyrut 1993, VI, 2780.

⁷⁶ İbnü'n-Nedîm (Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kub İshak), *el-Fihrist*, 1971, I, 116; Yâkût el-Hamevî, XIV, 137.

Ebu Hasan b. 'Usmân ez-Ziyâdî (öl. 243 h.): *Elkâbu's-Şu'arâ' adlı eseri.*⁷⁷

Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb'in (öl. 245 h.) *Elkâbu's-Şu'arâ'* adlı eseri olup bibliyografi yazarlarının hiç biri onu bu şekilde değil, *Men Summiye bi Beytin Kalehu* şeklinde kaydetmiştir. Eseri sadece İbnu'n-Nedîm ve Yâkût el-Hamevî bu isimle zikretmişlerdir.⁷⁸

el-Kindî: *Men Nesece Beyten Fenubize Bihi ve men Nesece Beyten Fenusibe İleyh* adlı eseri.⁷⁹

Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ebî Tâhir (öl. 280 h.): *Elkâbu's-Şu'arâ' ve Men 'Urife bi'l-Kunâ ve Men 'Urife bi'l-İsm* adlı eseri.⁸⁰

Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Halef el-Marzûbânî (öl. 309 h.): *Elkâbu's-Şu'arâ'* adlı eseri.⁸¹

İbn Dureyd, Muhammed b. el-Hasan (öl. 321 h.) *el-Vişâh* isimli eseri. Bu eserde şiiirlerinden dolayı kendilerine lakap verilmiş elliden fazla şair zikredilmiştir.⁸²

Ebu'l-Fadl Es'ad b. İbrâhîm eş-Şeybânî el-Erbilî (öl. 657). *Kitâbu'l-Muzâkere fi Elkâbi's-Şu'arâ'* adlı eseri.⁸³

Ebû Sa'd el-Hasan b. Huseyn es-Sukkerî (öl. 275 h.): *Kitâbu men Kâle Beyten fe Lukkibe bihi.*⁸⁴

es-Suyûtî (Celâluddîn 'Abdurrahmân): Kitabı *el-Muzhir'*de söylediği beyit nedeniyle kendisine lakap takılanlara dair bir fasıl yazmıştır.⁸⁵

Sâmî Mekkî el-'Ânî: *Mu'cemu Elkâbu's-Şu'arâ'* adlı eseri. Cahiliyeden Abbasîler dönemine kadar yer alan şairlere verilen 683 tane lakabı zikretmiş fakat rivayetinde ihtilâflı beyitleri kaydetmemiştir.⁸⁶

İbn Reşîk el-Kayrevânî (öl. 456 h): İbn Reşîk *el-Umdé*'sinde bir kısım şairleri zikrederek onların şiiirlerinde şöhret buldukları lafızları, kendilerine verilip onunla

⁷⁷ İbnu'n-Nedîm, I, 123.

⁷⁸ Nadir Yazmalar Silsilesi içinde 'Abdusselâm Hârûn müellifin birçok risalesi ile birlikte bu kitabı da tahkik etmiştir. Bkz. Sâmî Mekkî el-'Ânî, 6 (dipnot metni).

⁷⁹ İbnu'n-Nedîm, I, 196.

⁸⁰ Yâkût el-Hamevî, II, 90; İbnu'n-Nedîm, I, 163.

⁸¹ İbnu'n-Nedîm, I, 214.

⁸² Yâkût el-Hamevî, V, 301; İbn Hallikân, IV,323; el-Bağdâdî, VII, 280.

⁸³ Muhammed b. Şâkir el-Ketbî, *Fevâtu'l-Vafeyât*, I-V, nşr. İhsân 'Abbâs, Beyrut 1973, I, 165.

⁸⁴ Sâmî Mekkî el-'Ânî, 6.

⁸⁵ es-Suyûtî, II, 434.

⁸⁶ Sâmî Mekkî el-'Ânî, *Mu'cemu Elkâbi's-Şu'arâ'* adlı eseri.

çağrıldıkları ve onların da kabullendiği lakapları kullandıklarını ifade etmekte ve bu şekilde lakaplanan şairlerin oldukça fazla olduğuna değinmektedir.⁸⁷

2- Genel anlamda lakap konusunu işleyen eserler olup bazıları şunlardır:

İbnu'l-Faradî olarak da bilinen Ebu'l-Velid 'Abdullah b. Muhammed el-Endelusî (öl. 403 h.): *el-Elkâb* adlı eseri lakapları alfabetik olarak kaydetmiştir.⁸⁸

Ebû Mansûr es-Se'âlibî (öl. 427 h.) *Letâifu'l-Me'ârif* adlı kitabının ikinci bölümünü şiirleri dolayısıyla lakap alan şairler için ayırmıştır ve burada bir kısım şairlere yer vermiştir. Ayrıca eserinde lakaplar hakkında genel bilgiler adı altında bir fasıl da açmıştır.⁸⁹

Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzî (öl. 597 h.): *Keşfu'n-Nikâb 'ani'l-Esmâ' ve'l-Elkâb* adlı eserinde lakap verme nedenlerini belirterek lakapları alfabetik olarak kaydetmiştir.⁹⁰

İbnu'l-Fuvatî olarak da bilinen hadisçi ve tarihçi Kemaleddîn Abdurrezzak b. Ahmed (öl. 723 h.) *Mecme'u'l-Âdâb fî Mu'cemi'l-Esmâ' 'alâ Mu'cemi'l-Elkâb* adlı eserinde âlimlerin lakaplarını lakap harflerine göre düzenlemiş, ayrıca kısaca cahiliyede yaşayanlar ve şairlerin lakaplarını zikretmiştir.⁹¹

İmam Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân ez-Zehebî (öl. 748 h.): *Zâtu'n-Nikâb fî'l-Elkâb* adlı eserinde sadece lakap sahiplerini belirtmiş, veriliş nedenlerini kaydetmemiştir.⁹²

İmamiyye âlimlerinden Şeyh 'Abbas el-Kımmî (öl. 1359 h.): *el-Kunâ ve'l-Elkâb* adlı kitabında künye, ensab ve lakap sahibi meşhur âlimleri, birçok şair ve edibi ayrıca emirleri belirtip hayatlarındaki önemli olayları kaydetmiştir.⁹³

Yûsuf Es'ad Dâğir: *Mu'cemu'l-Esmâ'i'l-Muste'âr ve Ashâbuhâ* adlı eserinde izlediği metodu şöyle belirtmiştir: "Bu sözlüğün altyapısı ya da oluşturuluş şekli şöyledir: Eserlerini ve araştırmalarını takma isimle yazan yazar ve müellifleri alfabetik olarak

⁸⁷ İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde*, I, 46.

⁸⁸ İbn Hallikân, III, 105.

⁸⁹ İbn Hallikân, III, 178.

⁹⁰ İbn Hallikân, III, 140; Muhammed Riyâd el-Mâlih'in tahkiki ile Dâru İbn Kesir Matbaası'nda 1993 yılında basılmıştır. Beşşâr Bekûr, 28.

⁹¹ el-Ketbî, II, 319; Kültür Bakanlığının katkılarıyla Şam'da kısaltılmış olarak basılmıştır. Kitabın hacminin çok büyük olduğu hatta elli cilde kadar ulaştığı söylenir. Beşşâr Bekûr, 28.

⁹² Muhammed Riyâd el-Mâlih'in tahkiki ile Dâru İbn Kesir Matbaası'nda 1993 yılında basılmıştır. Beşşâr Bekûr, 29.

⁹³ ez-Ziriklî, III, 265.

kaydettik. Bu sözlüğümüze bir takım ilmî ve edebî kuruluşları, yazarlık birliklerini de alarak, onların hakkındaki şüpheleri giderecek kısa tarifler ekledik.”⁹⁴

Fuâd Sâlih es-Seyyid: *Mu‘cemu’l-Elkâb ve’l-Esmâu’l-Muste‘âr* adlı eseri şairlerin, ediplerin, dilcilerin, nahivcilerin, kadıların, felsefeciler ve hadisçilerin lakaplarını ihtiva eden dil sözlüğü olup bunlara ait 3017 lakabı kapsar. es-Seyyid kitabının önsözünde şöyle demektedir: “*Bu isimleri ibn, eb, bint, um ve ya benî gibi künyelerine bakmaksızın alfabetik olarak ele alıp her lakap sahibinin adını, soyunu ve künyesini belirtip hayatı hakkında özet bilgiler verdim. Başvurduğum kaynakları belirtmedim. Rivayetinde ihtilâf bulunan şiirleri bırakıp ya en eski kaynağa ya da ilmî olarak tahkik edilmiş divan rivayetlerini esas aldım.*”⁹⁵

Hasan Paşa: Onun *el-Elkâbu’l-İslâmiyye fi’t-Târih ve’l-Vesâik ve’l-Âsâr* adlı eserinden bahsetmek yerinde olacaktır. Kendisi bunları fahrî, resmî lakaplar olarak andandırıp teşrif amaçlı olarak söylendiğini belirtmiştir.⁹⁶

Arapların şairleri lakaplandırma konusundaki hassasiyetlerini ve bu konuya verdikleri önemi, yukarıda da zikrettiğimiz gibi sırf bu konuya matuf, Arap şairlerinin tasnif edildiği eserler telif etmelerinden anlamak mümkündür. Aslında sadece şairler değil birçok önde gelen kişilik lakaplar ile bilinmektedir. Bunlar arasında edipler ve devlet adamları olduğu gibi, ister dini alanlarda olsun ister pozitif ilimlerde olsun birçok ilim adamı da yerini almıştır. Çoğu zaman isimler unutulmuş ama lakaplar zihinlerde yerini almıştır. Zira lakap, kişilerin akılda kalmasını sağlama konusunda daha kolay bir yoldur.

KAYNAKLAR

el-Bağdâdî (‘Abdulkâdir b. ‘Umer), *Hızânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-‘Arab*, I-XIII, nşr. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1996.

Bekir Topaloğlu, el-Mütelemmis, *DİA*, XXXII, 190-191, İstanbul 2006.

el-Belâzûrî (Ahmed b. Yahyâ b. Câbir), *Kitâbu Cumel min Ensâbi’l-Eşraf*, nşr, Suheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî, I-XIII, Beyrut 1996.

Beşşâr Bekûr, *Elkâb’ş-Şu‘arâ*, Beyrut 1999.

⁹⁴ Mektebe Lubnan’da 1972 yılında basılmıştır. Bkz. Beşşâr Bekûr, 29.

⁹⁵ Beşşâr Bekûr, 29-30

⁹⁶ Beşşâr Bekûr, 30 (dipnot metni). Eserler için bkz. Beşşâr Bekûr, 26-30; Sâmi Mekkî el-‘Ânî, 5-7.

- el-Câhiz (Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, nşr. 'Abdusselâm Hârûn, I-IV, Beyrut tsz..
- Cemîl b. Ma'mer, *Dîvânu Cemîl Buseyne*, Beyrut 1982.
- Cerîr, *Dîvânu Cerîr*, Beyrut 1986.
- el-Cumahî (Muhammed b. Sellâm), *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ*, Beyrut 2001.
- el-Curcânî ('Alî b. Muhammed es-Seyyid Şerîf), *Mu'cemu't-Te'rîfât*, nşr., Muhammed Siddîk el-Minşâvî, Kahire tsz.
- el-Ferazdak, *Dîvânu'l-Ferazdak*, nşr. 'Ali Fâ'ûr, Beyrut 1987.
- Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986.
- Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvâni 'Antara*, Beyrut 1992.
- el-Hutay'a, *Dîvânu'l-Hutay'a*, nşr. Mufîd Muhammed Kamîha, Beyrut 1993.
- el-Isfehânî (Ebu'l-Ferec 'Alî b. el-Huseyn), *Kitâbu'l-Eğânî*, I-XXV, nşr. İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Se'âfîn, Bekr Abbâs, Beyrut 2008.
- İbn Dureyd (Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd el-Ezdî), *el-İştikâk*, Göttingen 1854.
- İbn Hallikân (Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân), *Vafeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, nşr. İhsân 'Abbâs I-VIII, , Beyrut tsz.
- İbn Kayyim el-Cevzî (Şemsuddîn Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'î ed-Dîmaşkî), *Zâdu'l-Me'âd*, nşr. Şu'ayb el-Arnâvûd-'Abdulkâdir el-Arnâvûd, I-VI, Beyrut 1998.
- İbn Kuteybe (Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî), *eş- Şî'r ve's-Şu'arâ ev Tabakâtu's-Şu'arâ*, nşr. Mufîd Kumeyha-Muhammed Emîn ed-Dennâvî, Beyrut 2009.
- İbn Manzûr (Ebu'l-Fadl Cemâluddîn b. Muhammed b. Mukrim), *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Beyrut tsz.
- İbn Reşîk el-Kayrevânî (Ebû 'Alî b. Reşîk el-Kayrevânî), *el-'Umde*, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, I-II, Beyrut 1981.

- İbnu'n-Nedîm (Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kub İshak), *el-Fihrist*, 1971.
- İmrü'u'l-Kays, *Dîvânu İmri'i'l-Kays*, Mısır 1984.
- Kays b. Mulavvah, *Dîvânu Kays b. Mulavvah-Mecnûnu Leylâ*, nşr. Yusrî 'Abdulğmâ, Beyrut 1999.
- Kur'âni Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Haz. Ali Özbek vd., DİA, Ankara 1993.
- Leylâ el-Ahyeliyye, *Dîvânu Leylâ el-Ahyeliyye*, nşr. Vâdih as-Samed, Beyrut 2003.
- el-Marzubânî (Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'İmrân), *Mu'cemu's-Şu'arâ*, Beyrut 1982.
- el-Merzûkî (Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan), *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse li Ebî Temmâm*, I-IV, Beyrut 2003.
- Mevlut Sarı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1982.
- Muhammed 'Adbdurraûf el-Munâvî, *et-Tevkîf 'alâ Muhimmâti't-Te'ârîf*, Dâru'l-Fikr 1990.
- Muhammed b. Şâkir el-Ketbî, *Fevâtu'l-Vafeyât*, I-V, nşr. İhsân 'Abbâs, Beyrut 1973.
- Muhsin Ebu'l-Kâsımî, Yahyâ 'Ubeyd Sâlih, İbrâhîm Hudâyâr, "Mukârene Turuki İhtiyârî Elkâbi's-Şu'arâ'i'l-'Arab ve'l-Furs", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Tahran 2006/1427, sa. 13, 1-17, s. 8.
- Munâvî (Tâcu'l-'Arifin b. 'Alî b. Zeyni'l-'Abidîn el-Haddâdî), *et-Tevkîf 'Ala Muhimmâti't-Te'ârîf*, nşr. 'Abdulhâlık Servet, Kahire 1990.
- el-Mutelemmis, *Dîvânu'l-Mutelemmis*, nşr. Hasan Kâmil es-Sîrâfî, Kahire 1970.
- el-Mutenebbî, *Dîvânu'l-Mutenebbî*, Beyrut 1983.
- en-Nâbiğa ez-Zubyânî, *Dîvânu'n-Nâbiğa ez-Zubyânî*, nşr. 'Abbâs 'Abdussettâr, Beyrut 1996.
- en-Nişâbî el-İrbilî, *Kitâbu'l-Muzâkere fî Elkâbi's-Şu'arâ*, nşr. Şâkir 'Aşûr, 1988.
- Sâmî Mekki el-'Ânî, *Mu'cemu Elkâbi's-Şu'arâ*, Birleşik Arap Emirlikleri 1982.
- es-Se'âlibî ('Abdullâh b. Muhammed b. İsmâ'îl Ebû Mansûr), *Fikhu'Luğa ve Sırru'l-'Arabiyye*, nşr. Halid Fehmî-Ramazan 'Abduttevvâb, I-II, Kahire 1998.

es-Suyûtî (Celâluddîn 'Abdurrahmân), *el-Muzhir fî 'Ulûmi'l-Luga*, 1-II, Beyrut 1986.

Teebbeta Şerran, *Divânu Teebbeta Şerran ve Ahbâruhu*, nşr. 'Alî Zulfikâr Şâkir, Beyrut 1984.

Yâkût el-Hamevî (Şihâbuddîn Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî), *Mu'cemu'l-Udebâ'*, nşr. İhsân 'Abbâs, 1-VII, Beyrut 1993.

ez-Zemahşerî (Ebu'l-Kasım Carullah Kasım b. 'Umer), *el-Mustaksî fî Emsâli'l-'Arab*, 1-II, nşr. Muhammed 'Abdu'l-Mu'id Hân, Dakkan-Hindistan 1962.